

Marx Károly és a mai társadalomtudomány¹

A. M. RUMJANCEV

Bár szellemi és társadalmi mozgalmaink múlt századok mélyén erednek, s bár korunkban váltak hatalmasakká, mégis egyetlen olyan kérdésük sem, amely ilyen vagy olyan módon ne kapcsolódnék Marx Károly nevéhez, akinek százötvenedik születési évfordulója tiszteletére tartjuk meg ezt a nemzetközi kollokviumot. Esméi, melyek a marxizmus hibátlanul felépített rendszerében bontakoztak ki, ma milliók számára korunk életbevágó problémái tudományos magyarázatának forrásai. Tanulmányozásukat a marxista – leninista elméletnek sem követői, sem ellenfelei nem mellőzhetik.

E források az uralkodó elképzelésekkel összeütközésbe kerülő annak a harcosnak, gondolkodónak az eszméi, aki a „nyárspolgári világgal” nemcsak „egyszerűen” szembeszállt, hanem azt is világosan felismerte, hogy ezt az „embertelenné vált” világot megváltoztatni, átépíteni, az ember számára valószínű szabadságot és igazán emberi méltóságot kivívni csak forradalom segítségével lehet. Ennek a forradalomnak pedig mélyebbnek és radikálisabbnak kell lennie mindazoknál, amelyeket a történelem valaha is ismert.

Amikor 1848 februárjában a múlt század európai forradalmainak kezdeményezője, a francia nép, megdöntötte a „bankárok királyát” és kikiáltotta a köztársaságot, a következő szavakkal fordult Marxhoz, akit néhány évvel ezelőtt Lajos Fülöp kormánya kiutasított Párizsból: „Bátor és tiszteletreméltó Marx! . . . A zsarnokság kiűzte Önt, a szabad Franciaország újra kinyitja kapuit Ön előtt, Ön és mindazok előtt, akik a szent ügyért, minden nép tesvériségéért küzdenek.”

Tudjuk, hogy Marx útja ezután is, egészen élete utolsó napjáig, tövissekkal s nem rózsákkal volt telehintve. Megismerte a proletariátus első vereségeinek keserűségét, azét az osztályét, amelynek szolgálatára életét szentelte, és meg kellett érnie egyes fegyvertársainak elpártolását. De Marxot sohasem tudta a sors megtörni. Sohasem adta fel meggyőződését, hogy az általa választott út helyes, és kitartott azon felfogása mellett, hogy a célt – a társadalmi felszabadulást – csak akkor lehet elérni, ha a feléje vezető utat a valóság elemzésében rettenthetetlen és becsületos gondolat világítja meg.

Ma az emberek milliói, nemcsak a kommunisták, hanem mindenki, akit aggaszt a jelen és gondol a jövőre, Marxhoz és a marxizmushoz fordul. Korunknak ez a nagy horderejű ténye nem hagy kétséget afelől, hogy az emberek élettevékenységének nélkülözhetetlen feltétele a társadalmi eszme és a társadalomtudomány, amelyre napjainkban még nagyobb szükség van, mint volt Marx életében.

¹ Az UNESCO Marx-konferenciájának 1968. május 8-i megnyitó ülésén elhangzott előadás

A klasszikus marxista örökségben különleges helyet foglal el az a dokumentum, amelyet Engels az új világnézet genezisének nevezett. Ez az öt kis lapocská Marx noteszéből — futólag odavetett megjegyzések — *Tézisek Feuerbachról* elnevezéssel került be a történelembe. A materializmus meggyőződéses híve, miután átérzte az „abszolút szellem” és mindenfajta teológia feuerbach-i kritikájának felszabadító hatását, saját új világszemléletének megalkotása előtt bírálattal illeti a régi materializmus korlátozottságát. Legfőbb fogyatékoságát abban látja, hogy „a tárgyat, a valóságot, érzékiséget csak az objektum vagy a szemlélet formájában fogja fel; nem pedig, mint emberi érzéki tevékenységet, gyakorlatot, nem szubjektívan”. Marx arra a következtetésre jutott, hogy a társadalomnak és magának az embernek átalakításához vezető utat csak a materializmus nyithatja meg, ehhez azonban magát a materializmust is át kell alakítani. A materializmusnak ki kell gyógyulnia a szemlélődésből, és az ember tárgyi tevékenységét nemcsak objektívan, hanem szubjektívan is, nemcsak kívülről, hanem e tevékenység belsejéből is vizsgálania kell. A fiatal Marx szerint a társadalomtudománynak önállóságra van szüksége ahhoz, hogy az emberiség előrehaladása érdekében felül tudjon emelkedni a hétköznapiságon, a hagyománnyá vált és törvényerőre emelt előítéleten. A materialista és dialektikus Marx, a közgazdász Marx az „energetikai elvnek” az elmélet és módszer formáját adja, ami lehetővé teszi mindannak az egyesítését, ami a korábbi — többek között a hegeli — gondolkodásban nem volt egyesíthető: a szigorú tudományos megismerést a forradalmi gyakorlattal, a valóságra támaszkodást annak tagadásával. „A filozófusok a világot csak különbözőképpen értelmezték; de a feladat az, hogy megváltoztassuk.”

Két évvel a *Tézisek Feuerbachról* után megjelent *A Kommunista Párt kiáltványa*. A világ „új magyarázata” a világ átalakításának eszközévé vált. Ezért mondhatjuk joggal, hogy ettől a pillanattól kezdve az emberiség egy fokkal magasabbra hágott, alapvetően új lehetőséghez jutott, hogy elhárítsa létezésének spontán, „mechanikus” szükségszerűségét, hogy összességében és egyénenként fejlődjék történelmének alkotásában.

Legyen szabad e szemszögből annak a hatalmas problémának, amely ma is izgatja az embert, a társadalmi tudat és a kultúra fejlődése során megvalósuló történelmi cselekvés egymáshoz való viszonyának csupán néhány aspektusát vizsgálnom.

*

Az emberiség, tehát a társadalomtudomány előtt is, a legmagasabb rendű probléma az, hogy megszüntessék az összeütközéseket az anyagi és szellemi javak termelése és elosztása, a társadalom és a személyiség, a történelem tényleges menete és a kultúra közt. Ezt a problémát meg lehet oldani, ha a történelem természetes és szükségszerű útján megérték megoldásának objektív előfeltételei, ha ezek az előfeltételek tudatossá váltak, és az emberek készek küzdeni, hogy a lehetségest és tudatossá váltat megvalósítsák. Az tehát, hogy a társadalom tudományosan felismerje saját állapotát és céljait, elengedhetetlen előfeltétele annak, hogy a korábbi történelmi valóságot új valóság váltsa fel. A kultúra sorsát eltérhetetlen szálak fűzik a társadalmi haladáshoz és ennek folytán a társadalomtudomány azon képességéhez, hogy hiteles és hatékony tudást nyújtson. Természetes ennél fogva, hogy a marxizmus a társadalomtudomány szerepének kérdését is elszakíthatatlan kapcsolatban szemléli annak a kultúrának sorsával, amelynek az része.

Amióta a munkamegosztás a szellemi tevékenység elkülönüléséhez vezetett, ez utóbbi — mutatott rá Marx — az uralkodó osztályok ideológiai funkcióihoz és szellemi monopóliumához kapcsolódott. De meghatározott történelmi határig csak ebben az ellentmondásos alakban mehet és megy végbe az általános emberi mozgás. Marx felveti a kultúra és a társadalom, a képzett elit és a tudatlanságra kárhozott tömeg között az ellentétektől szétszaggatott társadalomban meglevő szakadék tragikus témáját. Ez nemcsak e tömegnek, hanem — mégpedig semmivel sem kisebb mértékben — magának a kultúrának is tragédiája. Mert az emberiség potenciális energiájának csak kis része lendül mozgásba, s a fejlődés, akármilyen ragyogó is, csak szűk területre korlátozódik — maga az ügy elé is akadály gördül. Ilyen társadalomban a kultúra általános emberi funkciói összeütközésbe kerülnek a kultúrát birtokló uralkodó osztály érdekeivel, ezért a kulturális alkotás korlátozott vagy eltorzított formában jelenik meg. A kultúra vívmányainak a történelmi folyamat értelmének kellene lenniük, ám a kultúra gyakran ez utóbbi áldozatává válik.

A társadalmi szervezet fejlődése a kapitalizmus korszakában az írni-olvasni tudás és művelődés sikerei ellenére is nemcsak hogy nem szünteti meg ezt az ezeréves ellentmondást, hanem a szellemi tevékenységnek a széles néptömegektől való elidegenedését különösen kifinomult és leleplezett, de nem kevésbé éles és az emberek számára veszedelmes formába öltözteti.

Marx természetesen nagyon távol áll attól, hogy lebecsülje a burzsoá társadalomban intellektuális és művészi téren elért hatalmas sikereket. Amikor kifejti azt a Hegel nyomán ismert gondolatot, hogy a kapitalizmus ellenségesen áll szemben a szellemi tevékenység némely fajtájával, különösen a művészettel, Marx ezzel nem tagadta a kultúra fejlődését a kapitalizmusban, csupán hangsúlyozta a változatlanul drágán megfizetett egész kulturális előrehaladás antagonisztikus jellegét. A szellemi munka függőségbe kerül a tőkétől, de belső természeténél fogva idegenül áll szemben ezzel az alárendeltséggel.

Ezzel szorosan összefügg a személyiség elidegenedésének és szabadságának a társadalom kulturális élettevékenysége szempontjából oly fontos problémája, amely a tudományos kommunizmus megalapítója egész társadalmi tanításának középpontja. A burzsoá fejlődés eredményeként, írta Marx, „megjelenik a különbség az egyes egyének személyes élete és az ilyen vagy olyan munkaterületnek s az ezzel összefüggő feltételeknek alávetett élete közt”, vagyis „a különbség az egyén mint személyiség és az osztályegyen közt”. Magától értetődik, hogy a teológiai és világi tekintélyuralommal szemben kikristályosodott individualista öntudat nélkül nem mondhatnók magunkénak sem a reneszánszt, sem a XVIII. század zenéjét, sem a romantizmust. De éppen a „magánéletnek” és „közéletnek” a kapitalizmus által létrehozott polarizációja egy végzetes jellemvonást adott a személyiség szabadságának. Az ember csak akkor kezdi magát szabadnak érezni, ha az ilyen társadalom békében hagyja, és kikapcsolódhatik a termelési, politikai, jogi és egyéb „hivatalos” viszonyokból, hogy egyedül maradhasson legbenső, legszemélyesebb érdekeivel és élményeivel. Emberi voltát csak a közélet szféráján kívül élheti ki, de éppen ezzel az emberi antiszociálissá, a szociális pedig embertelenné válik. Kialakul egy természetellenes és elviselhetetlen helyzet, aminek folytán ez a társadalom lélektelenné, a szabadság pedig ingattaggá és részben tartalmatlanná válik. A társadalom atomizálódásánál és a sze-

mélyiség burzsoá „felszabadításánál” az érem másik oldala az ember magányossá válása az elidegenedett világban.

Ezeket az új irányzatokat, amelyeket már *A Kommunista Kiáltvány* is hangsúlyozott, a XX. század hatalmas mértékben súlyosbította. Napjaink ipari civilizációja kíméletlenül megsemmisíti (részben már meg is semmisítette) a társadalom minden rétegének és tagjának különleműségét, széttagoltságát, elkülönülését, helyi jellegét. Cserében a társadalmi elemek többé-kevésbé laza, mechanikus, külsődleges kölcsönhatásáért és kapcsolódásáért (bár még korántsem véglegesen) az egyneműség diadalmaskodik. Az „emberiség” fogalma kezdte elveszteni korábbi elvontságát. Soha nem volt még az egyéni sors olyan szorosan összefűzve minden más ember sorsával a földkerekség minden szegletében. Az atomfenyegetés ezt a helyzetet tragikus fénynyel világította meg.

A lényeg azonban abban rejlik, hogy a kapitalizmus a társadalmi kapcsolatoknak ezt a rendületlen egyetemessé válását eltorzítja. Úgy látszott, hogy az egyetemessé válás folyamata — elvben — lehetővé teszi az egyén számára, hogy önmagának tudatára ébredjen és valóban egyetemes személyiséggé váljék. A valóságban azonban olyan dolgok történnek, amelyeket már jól ismerünk: a társadalmi erők általános eluralkodása az elidegenedésnek végérvényesen misztikus jelleget ad. A magas fejlettségű országok bámulatosan gyors technikai haladása és nemzeti vagyonának növekedése hátterében különösen éles kontrasztként tűnik fel a hagyományos szociális bajok sokasága ezeken az országokon belül, az emberek és osztályok lehetőségeinek egyenlőtlensége és még inkább a különböző gazdasági fejlettségű országok helyzetében mutatkozó egyenlőtlenség. Íly módon az ember fejlődése és hanyatlása közti drámai összeütközés nem szűnik meg, sőt kiéleződik új, nem mindig a megfigyelt és számbavett alakokban lépve fel. Az, hogy az etikai eredet nem kerül benne lépten-nyomon előtérbe, csak társadalmi és gazdasági gyökereinek elmélyülését jelenti.

A szocializmus nagysága abban rejlik, hogy ebben a történelmi helyzetben lehetőséget nyújt más megoldásra. Átalakítja a személyiségeket — nem az Embert általában, hanem éppen a konkrét élő embert, minden egyes embert — a termelés, politika és kultúra tudatos és tényleges hordozójává, mégpedig a társadalmi élet átfogó megszervezésével, a termelőerők ésszerű fejlesztésével és a szocialista elosztással, a szellemi tevékenység általánosságával, a fejlett szocialista demokráciával. Minden azon fordul meg, hogy az egyént hogyan kapcsolják be a reális történelmi cselekvésbe. Ennek az ember nem maradhat pusztán tárgya, alanyává kell válnia.

A legutóbbi évtizedek egész történelmi tapasztalata, a szocializmus — sikereinek és veszteségeinek — tapasztalata megerősíti Marx előrelátását: „az emberi nem képességeinek fejlődése (amint végbemegy) — mindenekelőtt az emberi egyének és bizonyos emberi osztályok többsége tekintetében végső soron megszünteti ezt az antagonizmust és egybeesik az egyes egyén fejlődésével”.

Ha kultúrán a humánium feltárásának és kiszélesítésének, az „emberré válásnak” a folyamatát értjük, akkor a társadalom története a teljes kommunizmusba való átmenettel egészében kultúrtörténetté válik. Nem ez vajon Marx szavainak értelme a *Tőkében*: „Az emberi személyiség öncélú fejlődése a szabadság igazi birodalma . . .” A kommunizmusnak ez a marxi meghatározása egyben, lényegét tekintve, meghatározása a kultúrának vagy annak, amire a

kultúra objektíve törekszik. Az érett, valóban tudományos kommunizmus és a kultúra bizonyos filozófiai-tudományos szempontból szinonimák. A kommunizmus Marx szavai szerint egyértelmű a humanizmussal, mert „az embernek tudatos módon és az elért fejlődés minden gazdagságának megőrzésével önmagához mint társadalmi, vagyis mint emberi lényhez való teljes visszatérését” fogja jelenteni.

De bármilyen gyönyörű és nemes a Marx által megrajzolt távlat, nem ez benne a legfigyelemreméltóbb. Marx előtt is gyakran beszéltek a jövőről nem kevésbé lelkesült hangon. De a társadalmi filozófia kevésbé számolt a valósággal, s a realitás nem törődött a filozófiával. Marx nem jós volt, hanem tudós. Szenvedélyes vérmérséklete volt, de józan, pontos, hideg esze. A tényeket többre becsülte az érzelmeknél. Marx egész életén át küzdött a gazdasági, politikai, humanisztikus és egyéb illúziók ellen, akárhonnán is eredtek. Elgondolásai logikusan következtek a tőke létrejöttének és szerkezetének, az osztályviszonyoknak, a tényleges történelemnek minden körülményre kiterjedő vizsgálatából, ami őt a következetes társadalmi determinizmushoz vezette.

Marx determinizmusát nem egyszer helytelenül értelmezték és értelmezik. Marx megállapította a természeti-történeti folyamat objektív törvényszerűségeit. De legkevésbé sem volt hajlandó szem elől téveszteni, hogy ez természeti-történeti folyamat, hogy csak a szubjektív tevékenység objektív törvényszerűségei, s hogy a történelmet élő emberek csinálják, akik létezésük feltételeit meg is tudják változtatni, nemcsak alkalmazkodni hozzájuk.

Tisztázta, hogy a tudományos társadalmi öntudat csak a gazdasági és osztályvalóság meghatározott fejlődési szintjén érhető el. Marx volt az első filozófus, aki végig elemezte saját eszméinek társadalmi forrását és talaját, rámutatva objektív meghatározottságukra. A történelemfelfogás ily módon egyre adekvátabb éppen azért, mert a társadalom további előbbrehaladása megköveteli, hogy túllépjünk a fennálló viszonyok határain. Azaz az emberiségnek a szocialista jövőbe való behatolásához a kapitalizmus által teremtett objektív előfeltételek *szükségesek*, de *nem elégségesek*. Amikor ezek az előfeltételek megérnek, sok függ az akarattól és az értelemtől. A világtörténelemnek elő kell készítenie a társadalom forradalmi átalakulását, mielőtt az elkerülhetetlenné válik. Ez az előkészítés azonban nem szorítkozik csupán anyagi és társadalompolitikai tényezőkre, hanem kiterjed szellemi tényezőkre is. A szocializmus nem lehet csak a tudat dolga, de csak tudatos dolog lehet. Ezért a szocialista forradalomnak a reális történelmi hatalomnak a proletariátus növekvő öntudatával, a tág értelemben vett filozófiával való egyesüléseként kell megmutatkoznia. Emlékeztetek Marx híres szavaira: „Hasonlóan ahhoz, ahogyan a filozófia a proletariátusban találja meg anyagi fegyverét, úgy találja meg a proletariátus a filozófiában szellemi fegyverét . . . ennek az emancipációnak feje a filozófia, szíve a proletariátus.”

A felvilágosodás gondolkodóitól eltérően a tudományos kommunizmus alapítója megértette, hogy „anyagi erővel anyagi erőt kell szembeállítani”. „De — tette hozzá ugyanakkor — az elmélet is anyagi erővé válik, mihelyt a tömegekbe hatol.” Így tehát Marx nem abban különbözött a felvilágosodás gondolkodóitól, hogy elhanyagolta az eszmék fontosságát, hanem abban, hogy ezeket a valóságos fejlődés elemének tudta felfogni. Ebben a vonatkozásban Marx gondolatmenete számunkra nemcsak történelmi szempontból érdekes, hanem égetően időszerű is.

Közhelyé vált immár annak emlegetése, hogy szerfölött dinamikus világban élünk, amely tudományos-technikai forradalmon megy át. Mindazonáltal e folyamat gyorsasága és radikalizmusa túlszárnyalja tudatosulásának gyorsaságát és radikális voltát.

Egyes nem túlságosan széles látókörű emberek a természettudományok és a technika bámulatos sikereiben annak jelét látják, hogy ezzel a humán tudományok másodlagos jelentőségűvé válnak. A dolog éppen fordítva áll. Semmi sem domborítja ki annyira a társadalomtudományok fontosságát, mint napjaink természettudományi forradalma és technikai haladása. Ez a haladás ugyanis olyan óriási anyagi erőket hívott és hív életre, úgy átalakítja a társadalom szerkezetét és az egyén magatartását, annyira bonyolulttá teszi az irányítás és koordinálás feladatait, az emberiséget olyan eddig soha fel nem merült problémák elé állítja, hogy végül döntővé válik a kérdés, mennyire képes a társadalom saját fejlődését szabályozni, mennyire van maga a társadalmi szervezet felkészülve a mérhetetlenül megnövekedett termelési és tudományos erők ésszerű felhasználására, hogy ezek minden egyénnek és minden népnek boldogságot, ne pedig újabb szenvedéseket okozzanak. Egyszóval a tudományos-technikai forradalom legfőbb jelentősége világtörténeti méretben e forradalom szociális következményeiben mutatkozik. Vagyis minden a történelmi választás problémáján múlik.

Sir Arnold Toynbee nemrég azt mondta, hogy a jövő kérdése csak akkor izgatja az embereket, ha rosszul megy a soruk. A jövő problémái tehát nemcsak a tudósokat foglalkoztatják. A földkerekségen két milliárd ember táplálkozik silányan, és naponta százezer ember hal éhen. Az emberek többsége idő előtt hal meg, még hatvanadik életévét sem éri el. Emlékszünk arra, hogy az első világháború több mint 15 millió ember életébe került, a második világháború 50 millióba. Az úgynevezett „háborút követő” időszakban csak a „helyi” háborúk Földünk különböző területein néhány millió embert pusztítottak el. Ma is ömlik a vietnami nép vére, amely szabadságáért és függetlenségéért küzd az idegen agresszióval szemben. Amikor pedig a term nukleáris háború lehetősége kerül szóba, már százmilliókban számolnak, és Nyugaton egyes szakértők nem azt számítják ki, hogy az emberiségnek mekkora része fog elpusztulni, hanem hogy — feltehetően, és igen kétséges módon — mekkora rész maradna életben. A mai társadalmi folyamat elemzésének és rendszerezésének égetően szükséges voltát mindenki belátja, még a burzsoá világban is.

A jelenlevők jól tudják, hogy az utóbbi években olyan ismeretágak, mint a szociológia és lélektan, a demográfia és ökonometria stb. majdnem olyan figyelmet keltettek, mint a természettudományok és műszaki tudományok. Köztudomás szerint elismerik állami szinten a társadalomtudományok fontosságát a politika eszközeinek kialakításában. A tervezés gondolatán, amit még nemrég „vörös propagandának” és „blöffnek” csúfoltak, ma már nem mosolyognak a „szabad vállalkozás” legaktívabb védelmezői sem. A szakértők összegyűjtik a legértékesebb kutatási anyagokat, és szakadatlanul bővítik gyűjteményüket. De még a legobjektívebb és legbecsületesebb tudományos információ, a szakemberek legértelmesebb ajánlásai sem vezethetnek hatékony eredményekhez igazi szociális perspektíva nélkül. Arról nem is beszélve, hogy sokuk metodológiáját szűk céljaik, céljaikat pedig nem kevésbé korlátozzák annak az adott társadalomnak céljai, amelyben élnek és dolgoznak. A társadalomtudományok fejlődése viszont elszakít-

hatatlan a tényleges társadalmi rendszer által megszabott érték-orientációtól.

Más szóval a szociális ismeret ideológiai jellegű. Érdekes, hogy míg Marx egyes bírálói merev gazdasági determinizmusát hibáztatják, és azt, hogy elfelejtkezett a társadalomtudományok értéktulajdonságairól, addig mások — éppen ellenkezőleg — a tudomány ideológiai feladatokkal való összekapcsolását róják fel a marxistáknak. Míg egyesek úgy vélik, hogy Marx történelemfelfogásában nem marad hely az erkölcsi szabadságnak, mások elégedetlenek, mert Marx a jövő események középpontjába a szocialista erkölcsi szabadságot állította. Az igazság az, hogy Marx bonyolultabb és finomabb ezeknél az egyoldalú értékeléseknél, továbbá, hogy hatalmas problémáról van szó, amelyet korunk társadalomtudományának naponta kell helyesen megoldania, különben tehetetlenné, az emberiség pedig boldogtalanná válik.

Megoldani pedig nem lehet Marx nélkül, elméleti örökségének alkotó felhasználása nélkül.

*

Marx nem válhatott volna a modern társadalomtudomány megalapítójává, ha nem tudta volna feltárni annak létét, amit „ideológiának” nevezett, és ha nem elemezte volna az ideológia és tudomány kölcsönhatását.

Itt mindjárt meg kell jegyezni, hogy az ideológia létezése *lét* ténnyel kapcsolatos, és magát ezt a fogalmat is *két* eltérő értelemben lehet használni. Egyrészt a társadalomtudomány ideológiai, mert a társadalmi létől s az általa létrehozott reális szükségletektől és érdekektől függ. Másrészt a társadalomtudomány ideológiai jellegét a gondolat teljes szuverenitásának jegyében értelmezik. Az első esetben az „ideológia” a „felépítmény” szinonimája, a második esetben a „szubjektivizmus”-é.

Marx és Engels magától értetődően csak az ideológiai szubjektivizmus ellen lépett fel, az ellen, hogy a társadalomtudományt hamis módon elszakítsák történelmi gyökereitől. Ami a tudománynak az anyagi-társadalmi viszonyok által való determináltság értelmében vett ideológiai jellegét illeti, ez mellőzhetetlen természeti-történelmi tény. Az „ideológia” fogalmát negatív értelemben használva Marx nem ezt a tényt bírálta, hanem az ezt elködösítő illúziókat.

Az ideológiai illuzórikusságot azonban Marx egyáltalán nem volt hajlandó a tudományos megismerés útjában álló egyszerű akadálynak tekinteni. Az ideológia a társadalmilag meghatározott premisszákat természetesen mint korábról adott eredményt veszi át, azaz a tárgyi problémák vizsgálatánál önkéntelenül figyelembe veszi a kész, tudományon kívül kidolgozott színezetet vagy orientációt. De az ilyen ideológia sem szükségképpen csak hamis tudat, és, szigorúan véve, soha nem is lehet *csak* hamis tudat. Ennek megértéséhez a legszubjektivistikusabb ideológiával is tudományosan, nem pedig korlátozottan, ideológiai módon kell szembenézni.

Marx az ideológiát nem gnoszeológiai tévelygésnek értelmezte, mint az igazság ellentétét, hanem az ideológia természetét az anyagi és szellemi munka megosztásából, a sajátos osztályviszonyokból és abból magyarázta, illetve vezette le, hogy a fejletlen társadalmi viszonyok uralma az emberek felett az eszmék uralként áll előttük. Ideig-óráig az ideológiai szubjektivizmus az egyedüli forma, amelynek keretében az emberek felfoghatják társadalmi lényegüket. Az ideologizmus és a tudományosság öröktől fogva adott

absztrakt kategóriák, változik tartalmuk és kölcsönhatásuk. Hisz maga a marxizmus is, Lenin helyes megjegyzése szerint, mint azoknak a tudományos eredményeknek „egyeses és közvetlen *folytatása*” keletkezett, amelyeket az angol politikai gazdaságtan, a francia szocializmus és a német filozófia a régi „ideológiai” gondolkodás talaján ért el.

Másrészt még a hamis ideológia sem csak visszatükrözi a társadalom szerkezetét, hanem maga is annak lényeges elemeként lép fel, ezért *minden* ideológia, Engels szavaival élve, „hatással van a történelemre”, ezen belül saját gazdasági előfeltételeire is.

Az emberek cselekvésének tényleges formája és módja *nem esik egybe* azzal, amit önmagukról gondolnak, de természetesen függ az — akárcsak illuzórikus — öntudattól is. A reális történelmi folyamatban részt vesznek a korszak mitoszai, annak értékei, elméletei, előítéletei és szenvedélyei is. Aminek egy korszak lenni vagy számítani akar, az *részben* a valóságos lényege, mert az ideológiai törekvéseket a végeredmény magában foglalja, bár időnként felismerhetetlen formában. Minthogy az okok és okozatok itt állandóan változtatják egymást, a hamis és az adekvát társadalmi tudat szembeállítását, az ideológia és a valóság szembenállását úgy kell felfogni, mint valami viszonylagosat és mozgásban levőt. Nincs ideológia általánosságban, a különböző ideológiák a tudományhoz viszonyítva igen különböző szerepet játszanak. Lehetséges és szükséges olyan ideológia, amelyik a tudományon alapul: ez a tudományos ideológia.

A marxistákat gyakran megkérdik: ha a társadalmi öntudatot az anyagi történelem konkrét szakaszai határozzák meg, ha minden társadalomtudomány ideológiai jellegű, akkor — köztük a marxista tudomány is — hogyan számíthat az igazság megismerésére. A megismert szükségszerűség még nem szabadság, csak út a szabadság felé. De milyen messze juthat ezen az úton a tudomány, ha osztályérdekekhez kapcsolódik, hogyan lehet az ideológia tudományos, ha egyszer ideológia?

Ez csakugyan bonyolult kérdés.

A saját tárgyának kutatását célzó úton a társadalomtudomány — természetesen a marxizmus is — lépten-nyomon igen sajátos nehézségbe ütközik, amely tulajdon lényegéből következik. Ilyen nehézség rendszerint ismeretlen a természettudomány előtt. Természetesen a fizikusnak vagy vegyésznek sem mindig könnyű pusztán kutatási tárgyának logikájából kiindulva tájékozódni és megóvni magát a fogalmakat és következtetéseket eltorzító szubjektívizmustól. Még a természetkutatóknak is le kell küzdenie a köznapi elképzelések uralmát; nem véletlen, hogy a fizika mai haladása a szemléletességről való lemondással kapcsolatos, aminek elérése nem csekély erőfeszítésbe került — Kopernikustól és Galileitől Einsteinig és a kvantumelmélet megalkotóiig.

Persze a természetkutatóknak is van dolga környezetének konzervatívizmásával és előítéleteivel, úgy hogy az eszmék harca itt sincs emberek harca nélkül, „tudományon kívüli” érdekek és indulatok beavatkozása nélkül. A természettudományban is szerepet játszanak az ideológiai pozíciók. A megfigyelés tudományos szigorúságát a természetkutató mégis összehasonlíthatatlanul könnyebben tudja biztosítani, mint a szociológus. Ha, mondjuk, a fizikus vallásos, mint ahogyan Newton vallásos volt, ehhez a megfigyelés tárgyának semmi esetre sincs köze, és Newton foglalkozhatik mechanikával és gravitációval, nyugodtan figyelmen kívül hagyva vallásosságát. A fizikai részecs-

kék és kémiai vegyületeknek nincsenek érdekeik és vágyaik, és nem befolyásolják kutatójukat.

Másként áll a dolog a társadalmi megismeréssel. A szociológus nem a társadalmon kívül, hanem azon belül fejt ki tevékenységét. Maga is része kutatása tárgyának. Számára a kiinduló fogalmak és a gondolkozási apparátus társadalmilag vannak megadva nemcsak formailag, hanem tartalmilag is. Minden tudományos becsületessége és következetessége mellett nézőpontját kikerülhetetlenül meghatározza a társadalomnak az az állapota, amelyet megérteni törekszik. Következtetései nem lehetnek közömbösek a társadalomra, tehát önmagára sem. Ezért a szociológus nem kerülheti el a választást: vagy ő maga végzi el — szigorúan tudományos elemzése útján — kutatását egészen ideológiailag jelentős igazságok meghatározásáig, vagy pedig eredményei kívülről — mintegy a háta mögött — kapják ideológiai színezetüket, mint kész, tudományon kívül és attól függetlenül kidolgozott orientációt, történjék ez akár tudatosan, akár öntudatlanul.

A természettudományban az igazság keresése nem áll közvetlen kapcsolatban a boldogság keresésével (bár a XX. század bizonyossága annak, hogy közvetett kapcsolat itt is fennáll). A fizikai tudomány *mint olyan* közömbös az emberi élet jellege és céljai iránt. A társadalomtudomány viszont lényegében mindig arra a kérdésre válaszol, hogy mit tartsunk drágának és miért áldozzuk fel életünket. Tudomást szerezve az atom oszthatóságáról, nem érzem magam *személyesen* érintve. Megtudva azt, hogy a háborúk, a kizsákmányolás, a nyomor elkerülhetetlenek vagy — éppen ellenkezően — megszüntethetők, kötelességem e tudásra alapoznom lelkiismeretemet és tevékenységem módját.

Ezért terheli a szociológust különleges felelősség. Ez alól nincs kibúvó. A társadalomkutató csak az igazságot keresi, különben nem tudós. De az igazság nem maradhat semleges a politikával, az étellel szemben. Az én igazságom egyidejűleg az én állásfoglalásom is.

Ilyen körülmények közt hogyan maradhat meg a tudós a tudomány talaján és lehet meggyőződve következtetéseinek objektív voltáról?

A marxizmus nagysága abban is rejlik, hogy megmutatja, hogyan lehet megoldani a társadalomtudománynak ezt az alapvető vagy, ahogy gyakran mondani szokták, „elátkozott” problémáját.

Mielőtt a tudat hozzálátna a társadalmi lét elemzéséhez, ettől a léttől születik, és maga az elemzés *a lét mozgásának momentuma*. Úgy látszik, mintha a kör bezárulna, pedig valójában itt nyílik ki.

Ahelyett, hogy a társadalomtudománynak a társadalmi érdekektől való függőségében valami sajnálatos körülményt látnánk, amely az emberbaráti munkát kompromittálja, Marx nyomán a tudományosság forrását és ösztönzőjét kell látnunk benne.

Marx írta: „Semmi sem akadályoz meg bennünket . . . , hogy összekapcsoljuk kritikánkat a politika bírálatával, meghatározott pártállásponttal politikában és következőképpen, hogy kritikánkat összekössük és azonosítsuk a valóságos küzdelemmel. Ez esetben nem doktrínéreként fogunk a világ elé állni kész új elvvel: itt az igazság, térdre előtte! — Új elveket fejtünk ki a világnak saját elveiből. Mi nem azt mondjuk a világnak: „Hagyd abba a küzdelmet, egész küzdelmed értelmetlen”, hanem ellátjuk a küzdelem igazi jel-szavával. Mi csak megmutatjuk a világnak, hogy miért küzd tulajdonképpen, és a tudat az, amit a világnak meg *kell* szereznie, akár akarja, akár nem.”

Lenin, idézve ezt a levelet a *Deutsch-Französische Jahrbücher*ből, s mélyen behatolva a jelenség lényegébe, megalapozottan jelentette ki, hogy a marxizmusban „magában az elméletben és elszakíthatatlanul” egyesül a „szigorú és legmagasabb fokú tudományosság” és a „forradalmiság”.

Marx legfontosabb felfedezése az, hogy a XIX. században a történelmi folyamatba tevékenyen bekapcsolódik az az osztály, amelynek leendő felszabadítása, egyben pedig az egész emberiség felszabadítása, az anyagi folyamatok feltartóztathatatlan menetében gyökeredzik, ami szükségszerű feltételként megköveteli e folyamatok adekvát megértését. A tudomány szükséges az összeméri haladás érdekeit objektíven kifejező proletariátus osztály-érdekeinek szempontjából. Az ideológiai indítékok a világtörténelemnek ezen fokán egyre inkább mint az igazságra való törekvés kristályosodnak ki. Lenin helyesen írta: „Azoknak az első kötelessége, akik az emberi boldogsághoz vezető utat akarják keresni . . . , a bátorság annak nyílt elismerésére, ami van.”

Napjainkban az adekvát társadalmi öntudat objektív szükségessége mérhetetlenül megnövekedett; a munkásosztály érdekeinek az emberiség túlnyomó többsége érdekeivel való egybeesése szervessé vált. A világ nem élhet többé illúziókból, minthogy problémái és nyomorúsága katasztrofális méreteket öltöttek. Ezt bizonyította Auschwitz és Hiroshima.

Felvethetnék ez ellen, hogy az emberek mindig törekedtek az igazságra, és hogy a különböző ideológiák képviselői szubjektíven azt hihetik, hogy ők törekszenek az igazságra, és saját ideológiájukat tarthatják helyesnek.

A dolog lényege azonban nem egyszerűen az, hogy a mai emberiség az igazságra törekszik, hanem az, hogy az emberiség történelmében először az *objektív* globális gazdasági, politikai, kulturális feltételek megkövetelik saját további fejlődésük érdekében a valóban *tudományos* tájékozódást és *lehetőséget adnak* annak kidolgozására.

Marx írta a dialektikáról: „minden megvalósuló formát mozgásban szemlél, következésképp múltékony oldaláról is, semmi előtt nem hajt fejet, és lényegénél fogva bíráló és forradalmi”. A szakadatlan megújulásra való képesség magában a marxista felfogásban rejlik, és annak legfőbb vonása. Ezért számunkra a marxizmus – leninizmus nem dogmák és idézetek gyűjteménye, hanem élő tan, mely gyümölcsöző általános tudományos tájékoztatást nyújt a társadalom életének fejlődésére, mindenfajta hiányosság és nehézség leküzdésére.

A tudományos ideológia önkritikájának olyan mértékben kell elmélyültebbé és hatékonyabbá válnia, amilyen mértékben a gyakorlat kritikája egyre jobban összefonódik a kritika működésével és ellenőrzi ezt. A társadalomtudománynak azzal kapcsolatos nehézségei, hogy az *önismeret* eszköze, annak arányában oldódnak meg, ahogyan a tudomány is a társadalom tervszerű önépítésének eszközévé válik, és ezért az objektív szükségszerűség erejénél fogva egyre jobban felszabadul a szubjektívizmustól, egyre világosabban ismeri fel a szubjektívizmus leküzdésének ezt az objektív szükségességét, az önkritika szükségét a tudományban.

Az ideológia tudományvá válása, amit még Marx állapított meg, minden alkalommal új feltételek közt végbemenő szakadatlan folyamat. Ez azt jelenti, hogy Marx és Engels nem egyszer s mindenkorra dolgozta ki a marxizmust, hanem ez új, nehéz tudományos kutatások kiindulópontja.

Ami a társadalomtudomány immanens fejlődését illeti, az nem képes „megszabadulni” az ideológiától és nincs miért megpróbálnia átugrani a saját

árnyékát. De amilyen mértékben az ideológiában kifejlődik valódi, tudományos, konstruktív magva, megváltozik történelmi jellege. Éppen az igazi tudományos ideológia az alapja hazám azon sikereinek — a technikában, a gazdasági életben, a kultúra terén, az úrkutatás fejlődésében —, amelyeket az egész emberiség elismer, s amelyek az egész emberiség közkincsévé váltak.

A tudomány számára nem az ideológia, hanem az *álideológia* jelent veszélyt. Ennek alapján csak a kulturális élet egyesek által terjesztett profanizálása virágozhatik ki. A tudományos ideológia és álideológia közt „kínai fal” húzódik. Az álideológia végzetes lehet a tudományra. A Marx által „határozott pártos állásfoglalás”-nak nevezett, árnyalatokban gazdag és aktív tudományos ideológiai milió egybefoglalja az emberi haladás objektív irányzatait egészükben tükröző proletár osztálytudatot és az annak megfelelő szigorú tudományosságot.

A dezideologizált vagy utilitarisztikusan megnyírbált tudomány elveszti egészséges funkcióképességét. Elveszti kapcsolatait a népek valódi érdekeivel, már nem keresi többé az emberi boldogságot. Nem csoda, hogy az igazságot sem keresi többé, és lényegileg megszűnt tudomány lenni.

A marxizmus nem válogat a „dezideologizáció” és a szubjektív ideologizáció közt. A marxizmus nem érthet egyet a „dezideologizáció” követelményével, mely egyáltalán nem küszöböli ki a szubjektivista ideológiát és táptalaját, hanem csak a jelentéssel bíró világnézeti kérdésekről való lemondást hirdeti. A „dezideologizációra” való felhívás lényegében csak az olyan globális emberi problémák megoldásáról való lemondást jelent, amelyek szükségszerűen megkövetelik, hogy felülemelkedjünk a dolgok jelenlegi állásán és úgy szemléljük ezt az állapotot, mint egy ellentmondásokkal teli és összeütközésektől terhes történelmi folyamat momentumát. A társadalmi elemzésnek a régi világ „toldozása-foldozása” rövidlátó empirikus eszközévé válását jelenti. Az állítólagos antiideologizmus „józanul racionalista” homlokzata mögött a legmeghatározottabb ideológiai orientáció bújk meg. Így a szociológiát pusztá „társadalomtechnikára” lefokozó „dezideologizáció” nemcsak minden forradalmi-kritikai pozíció ellen irányul, hanem minden valójában elméleti tudomány ellen is, amely totális-rendszerező formában vet fel messze vezető problémákat.

Már említettük, hogy a mai kapitalista világban a társadalomtudományt egyre szélesebb körben alkalmazzák vezérlés és szabályozás céljára — alapelvén véve objektíve azonban csak a fennálló társadalmi gépezet működésének „beállítására” és részeinek „meghajtására” használják. De minél tökéletesebb a manipulálásnak és befolyásolásnak ez a gépezete, annál nagyobb az ember dehumanizációja és elszemélytelenítése, annál messzebbre kerül a szuverén módon alkotó személyiségtől.

*

A marxizmust hamisan értelmező emberek azt állítják, hogy a marxisták az embereket erőszakkal akarják oly módon boldoggá tenni, hogy kollektív fétiseknek és absztrakt rendnek vetik őket alá, amelynél előre lehet tudni, hogyan és miért köteles minden egyes ember magát boldognak érezni. Kétségtelen, hogy az olyan boldogság, amelyben nincs semmi váratlan, amit előre eldöntöttek, nagyon unalmas. Szerencsére ilyen boldogság lehetetlen.

Marxnak semmi köze sincs a jövő elvont felépítéséhez és szabályozásához. Számos idevágó kijelentésére lehetne hivatkozni. De ennél sokkal fontos-

sabb, hogy a személyiség és a történelem marxi felfogása a maga egészében szemben áll az ilyen elképzeléssel.

Mit jelent a kommunizmust építő társadalomban a személyiség fejlődésének „sok oldalúsága és összhangja”? A jövő emberéről szólva gyakran túlságosan leíró és felsoroló elképzelésre szorítkoznak: fizikai tökéletesség, széleskörű műveltség, társadalmi aktivitás, esztétikai ízlés, kulturáltság és az érzelmek finomsága stb. Az összhangot az érdeklődés és képességek határozatlanul széles körében, egyéni tökéletességek névjegyzékében látják. Egyesek azt hiszik, hogy a jövő mindenki számára lehetővé teszi, hogy kis Leonardo da Vinci legyen; hallgatólag abból a feltevésből indulnak ki, hogy az emberi személyiség harmonikus és korlátlan fejlődése olyan fogalom, amelynek tartalma minden korban ugyanaz. De hiba lenne a személyiség sokoldalú fejlődését e sokoldalúság valódi titkát rejtő társadalmi kapcsolatok rendszerén kívül a felvilágosultság síkján értelmezni, s a jövő emberét a kiváló tulajdonságok egyszerű számtani összegével megrajzolni.

Ugyanakkor a nyilvánvaló tények — a munka és az ismeretek szakadatlanul fokozódó specializálódása, ami lehetetlenné teszi az egyes ember számára, hogy még aránylag szűk hivatási körében is lépést tudjon tartani az információ áradattal — cáfolhatatlanul bizonyítják, hogy egy reneszánsz típusú sokoldalú személyiség megjelenésének álma légvár. Amint Engels helyesen jegyezte meg, a szellemi tevékenység majdnem minden területén járatos „titáni” személyiség megjelenése a XV — XVI. században a társadalmi funkciók fejletlenségével és differenciálatlanságával volt kapcsolatos. Éppen ezért nem fog a reneszánsz kora soha visszatérni.

Egyesek a régi mondással vigasztalódnak: „Tudjunk kevésről mindent és mindenről egy keveset.” Sajnos napjainkban még kevésről sem lehet mindent tudni. A „mindenről egy kevés tudás” pedig a leghétköznapibb dilettantizmussal fenyeget.

Mindenekelőtt, a probléma nyilvánvalóan egyáltalán nem az ismeretek *terjedelmében*, hanem a *gondolkodás szintjében és alapelveiben* rejlik. A gondolkodás mai szintje mindenkinél elkerülhetetlenül aránylag korlátozott ismeretanyagon alakul ki, de ennek a gondolkodásnak rugalmassága és hajlékonysága egyetemes jellegű.

De ami a legfontosabb, a sokoldalúan fejlett és szabad személyiség létrehozásának problémája a sokoldalúan fejlett és szabad társadalom létrehozására vezethető vissza. Az egyén problémája nem egyéni probléma.

A hazánkban is nagyon népszerű francia író, Saint-Exupéry helyesen állapítja meg: „Könnyű úgy rendet teremteni a társadalomban, hogy minden tagját meghatározott szabályoknak vetjük alá. Könnyű nevelni egy vakot, aki tiltakozás nélkül követi a vakvezetőt vagy a Koránt. De mennyivel nehezebb embert szabaddá tenni, megtanítva arra, hogy önmagán uralkodjék.” Harmonikusan fejlett embert létrehozni annyi, mint olyan embert teremteni, aki képes magát harmonikusan fejleszteni, felépíteni önmagát és világát, életét kritikusan értékelni és megváltoztatni. Marx írta: „A szabadsághoz . . . nemcsak az a tény tartozik, hogy érzékelem a szabadságot, hanem az is, hogy szabadon teszem ezt.” Az ésszerű társadalmi szervezet megadja mindenkinek a lehetőséget, hogy szabadon és önállóan tegyen szert ismeretekre, ízlésekre és jellemvonásokra, amennyiben a tényleges kollektíva keretei közt az egyes ember érdeke nem tagadja mások érdekeit, nem áll szemben velük, hanem támaszát látja ezekben az érdekekben, amennyiben az összesség

érdeke nem áll szemben és nem zárja ki az egyedi személyiség érdekét, hanem megköveteli, hogy ez az érdek teljességében valósuljon meg, minthogy minden egyes ember személyiségének sokoldalú szabad fejlődése előfeltétele az összesség fejlődésének.

A társadalmi szerkezet és kapcsolatok egyetemessé válásánál, melynek csomópontja a személyiség, Marx szavai szerint, maga az egyéniség valósággal nembeli jelleget ölt. Ez akkor következik be, „amikor a valóságos és individuális ember az állam absztrakt polgárát ismeri fel magában és individuális emberi minőségében, empirikus életében, egyéni munkájában, egyéni kapcsolataiban nembeli lényvé válik.” Nyilván csak ebben állhat az egyes ember személyisége sokoldalúságának és összhangjának történelmi tartalma. Ez a tartalom ismeretlen volt a korábbi korok minden reneszánsza előtt, minthogy az érdekellentétek talaján maga a kollektivitás is csak képzelet szüleménye.

A kommunizmus a legnagyobb szabadságot biztosítja az egyének személyiségkeresésének, szoros együttműködésben az összességgel. Mindenki természetesen és tudatosan olyan személyiséget alakíthat ki magában, ami megfelel az összesség érdekének. Ez minden kultúra érettségének ismérve. Ezért a kultúra nem eszköz, hanem cél.

1917 októbere után hazám hadat indított és háborút nyert az elemi írástudatlanság ellen. A történelemben először alkotta az uralkodó osztályt a lakosság többsége, és a művelődés a társadalom minden tagjának kiváltsága lett. Általános írni-olvasni tudás nélkül még csak gondolni sem lehetett a szocializmus építésére. De az elemi kultúra kevés a szocializmushoz. Szükséges az ismeretek magas és korszerű színvonala a legszélesebb néptömegek számára.

A marxizmus szempontjából a kultúra legfőbb értéke gazdagsága és nyíltsága. Sohasem fogunk egyetérteni azzal, hogy a kultúrát a kiválasztottak kultúrájára és a tömegek kultúrájára osszuk fel. Ez az igazság. A nagy szellemeket mindig számos szál fűzi a nép testéhez, mondta Marx. Ezt az igazságot az egész kultúrtörténet bizonyítja.

A kultúra demokratizmusán a marxisták lényegesen többet értenek, mint mindenki számára való hozzáférhetőségét. Majakovszkijnak a költészetéről szóló szavait továbbfejtve el lehet mondani, hogy a kultúra nem születik tömegkultúrának, hanem tömegkultúrává válik. A kultúra demokratizmus nem abban fejeződik ki, hogy az alacsony műveltségű és szellemi dolgokban járatlan néprétegek szintjéhez alkalmazkodik, hanem abban, hogy az élet anyagi alapjának szakadatlan gyarapodása folytán emeli ezt a színvonalat, szüntelenül növeli a nemzet szellemi gazdagságát, egyre újabb és újabb rétegeket ruház fel érett humanista öntudattal, a széles értelemben vett kultúra legtudatosabb alkotóivá téve őket.

Mi marxisták egy olyan társadalom megszilárdulásáért küzdünk, melyben véglegesen megszűnik a műveletlen „alsó rétegek” szembenállása a kifinomult elittel. Mi marxisták azért harcolunk, hogy a Földön megszilárduljon a reális, emberies társadalom, mely kivezeti a tömegeket szellemi elmaradottságukból és mindenkit közelebb hoz az igazán kulturális lét élvezéséhez, s ennek folytán az egyén és a közösség érdekében való tevékeny és szabad alkotáshoz.

Ez a néhány probléma volt az, amelyek leghatásosabb megoldását Marx javasolta és amelyek korunk legidősebb problémái közt állnak előttünk.

A megemlékezés olyan emberekről, mint Marx Károly, eszményeinket emberi konkrétsággal töltik el. Az igazság és az emberiség szolgálata oszthatatlan. A tudomány, az erkölcs, a magas fokú tudományosság szelleme, az analízis és szintézis megalkuvást nem ismerő szigorúsága és pontossága elszakíthatatlanok egymástól. A marxizmus mint a társadalmi valóság alapvető irányzatainak s az ember önmagáért való felszabadítása forradalmi mozgalmának általánosított tükröződése a haladásért folytatott küzdelemnek soha nem látott történelmi tudatosságot és lelkesültséget adott.

Büszkék lehetünk erre mi kommunisták. És Marx Károllyal kapcsolatos büszkeségünkben osztozik ma a föld minden becsületes és gondolkodó embere.

КАРЛ МАРКС И СОВРЕМЕННОЕ ОБЩЕСТВОВЕДЕНИЕ

А. М. Румянцев

Все общественные вопросы нашей эпохи так или иначе связаны с Марксом и марксизмом. С рождением марксизма человечество получило новое орудие преобразования мира. Из важнейших современных проблем общественных наук в статье рассматриваются те противоположности, которые имеются между производством и распределением материальных и духовных благ, обществом и индивидуумом, фактическим путем истории и культурой. Эти противоположности впервые анализировал Маркс, и он же указал на путь их решения. Марксизм — идеология, складывающаяся в действительную науку, способная к постоянному обновлению соответственно изменяющимся историческим условиям, и потому остается и в настоящее время и останется в будущем орудием строительства общества. В обществе будущего, которое предвидел Маркс и за которое борются марксисты, высшая культура станет доступной и для самых широких народных масс, и каждый человек сможет способствовать обогащению культуры. Это общество принесет для индивидуума возможность многостороннего и гармонического развития, истинную свободу.

KARL MARX AND CONTEMPORARY SOCIAL SCIENCE

A. M. Rumyantsev

All social problems of our times are in some way or other connected with Marx and Marxism. By the advent of Marxism humanity got new means to transform the world. Of the most important contemporary problems of the social sciences, the paper deals with the gap existing between the production and distribution of material and spiritual goods, between society and the individual, between the factual course of history and the culture. Marx was the first to analyze these contrasts and to show the way to their resolving. Marxism is an ideology truly transforming itself to science, likely to rejuvenate according to the changing historical conditions, so it can be a tool, both in the present and in the future, to build society. In the society of the future which Marx had foreseen and for which Marxists are struggling, the masses in the broadest sense of the word will have access to high-level education and everyone can contribute to the enrichment of culture. This society will endow the individual with the possibility of manifold and harmonic development, with true freedom.